

ВЕРНОСТТА НА МАТУШКА ИГУМЕННИЯ СЕРАФИМА (ЛИВЕН) КЪМ ДУХОВНИТЕ ЗАВЕТИ НА СВЕТИТЕЛ СЕРАФИМ КАТО ПОДВИГ В УСЛОВИЯТА НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ ТОТАЛИТАРИЗЪМ

I. Духовният пример на светител Серафим Софийски

Духовната връзка между светител Серафим Софийски и матушка игуменния Серафима (Ливен) е толкова съществена, че не е възможно да се говори за нейния живот, без да се говори за светител Серафим. Нещо повече – когато молехме Матушка да ни разкаже за себе си, тя винаги отклоняваше молбата и започваше да ни разказва за светител Серафим, когото уподобяваше на духовен орел, издигнал се във висините на Духа. Затова вярваме, че няма да се отклоним от темата, ако първо разкажем накратко за светителя, за духовните начала в живота му, които Матушка бе възприела дълбоко в сърцето си и които бяха станали и нейни духовни начала.

Свт. Серафим е чист, самороден духовен бисер, даден от Бога на верните в трудните и объркани години на XX в. Още като младеж в него се проявява дивното съчетание на твърда, безкомпромисна принципност с необикновено смирение и кротост. Дълбоко принципните си позиции той отстоява, като действа кротко, но с непоклатна твърдост. При това мотивацията му е същностна и е основана на опитно духовно познание. Свт. Серафим винаги е бил чужд на всяко приспособленство и конюнктурно съглашателство. Тази му принципност твърде често го поставяла сам срещу течението, правела го обект на враждебност и клевети. Но заради любовта към истината той с готовност приемал от Господа този кръст, наред с кръста на духовната самота, на която сякаш бил обречен в постоянните си борби за чистота на вярата.

Той е сам сред архиереите на Първия църковен събор на руските бежанци в Сремски Карловци (1921 г.), когато настоява да бъде разобличен от църковния форум т. нар. християнски социализъм като особено вредна идеология, увлякла мнозина руски църковни дейци. При това свт. Серафим не се позовава на политически доводи. Към въпроса той подхожда светогледно, посочайки пълната противоположност между социалистическото и християнското учение, която се разкрива в коренно различното им отношение към човешката личност и към нейния път на развитие.

Седемнадесет години по-късно, на Втория църковен събор на руските бежанци (1938 г.), свт. Серафим в свой доклад¹ отново призовава да бъде произнесено църковно осъждане на човекоцентричния хуманизъм и възникналата на негова почва социалистическа идеология – лъжеучения, представяни на вярващите за сродни с християнските идеали. Светителят ги разобличава като основа, върху която в Русия са избуяли безброй религиозно-философски заблуди, в това число и софийната ерес, както и нечуваното богоборство, потопило страната в кръв.

Още много са борбите на светител Серафим в защита на Църквата и чистотата на вярата. През 20-те години на миналия век той защитава православно учение за изкуплението, изопачавано от неправилните възгледи на митр. Антоний (Храповицки). През 1928 г. осуетява опита на евлогианския разкол да привлече руските енории в България. Масонските кръгове сред руската емиграция не му прощават това енергичното противодействие и го обсипват с клевети и хули. Не след дълго светителят ще послужи на светото Православие и с труда си против софийната ерес. Това ще повдигне срещу него нова вълна от нападки и хули, но той ще остане непоколебим, защото единствен двигател в борбата му е любовта към Спасителя, към Неговата Църква и към чистотата на светата православна вяра. По отношение на всички враждебни на Православието явления и учения, светител Серафим ще действа като СЪВЕЕСТ на Православната Църква – неуморима и безкомпромисна.

На Събора през 1938 г. светител Серафим пръв сред присъстващите архиереи издига категоричен глас срещу каквото и да е участие на представители на РПЗЦ в икуменическото движение. Като основа на доводите си против такова участие, считано от някои представители на Събора за “мисионерско”, той полага необоримия довод, че истинско обединение може да има само в истината и върху основата на благодатния живот, т. е. само в лоното на Православната Църква, където такъв живот е възможен. Православната истина се открива единствено чрез благодатта на Светия Дух – онова, което икуменическото движение няма и за което не може дори да има понятие. Ето защо – изтъква пред Събора светителят – обединението в истината по пътя на икуменическото движение е неосъществимо, а средствата, предлагани от това движение за постигане на тази цел, са недопустими за Православната Църква.

¹ Деяния Второго Всезарубежного Собора Русской Православной Церкви за границей с участием представителей клира и мирян, состоявшегося 1/14 – 11/24 августа 1938 года в Сремских Карловцах в Югославии, с. 177. Белград. 1939. Докладъ Архиепископа Богучарскаго Серафима „О нравственной основе софiанства”

През Втората световна война, въпреки трудните условия, светител Серафим усилено работи върху богословския си сборник “Изопачаване на православната истина в руската богословска мисъл”, където събира своите студии, защитаващи чистотата на вярата. Наред със споменатото учение за изкуплението на митроп. Антоний (Храповицки) тук са анализирани и разобличени неправилното учение за спасението на митроп. Сергей (Страгородски), нехристиянското виждане за царството Божие на проф. прот. Светлов, посочена е и недопустимостта Православната Църква да се обвързва материално с организации, чужди на Православието. Мнозина последователи на споменатите неправилни учения и практики изразяват неодобрението си спрямо този богословски труд. Ала светител Серафим търси не човешкото одобрение, а единствено Истината, каквото и да му струва това. Любовта към Истината – това е неизменният двигател на неговите трудове и действия.

* * *

През 1944 г. Червената армия приближава Балканите. Архиерейският Синод на РПЗЦ се оттегля на Запад, а светител Серафим остава при паството си, като смята това за свой дълг. Той няма никакво намерение да се приспособява към обстановката, да променя църковната си позиция или антикомунистическите си възгледи. Доброволен мъченик, той действа – както винаги – по съвест. И както винаги търси Божията воля, за да ѝ се покори. Божият промисъл му отрежда да послужи със сетните си сили на верните в нашата страна. Вероятно големият авторитет на светителя тук става причина той да бъде оставен временно като Управляващ руските православни общини в България. Това му дава възможност да участва в Московското съвещание на представители на Православните църкви през 1948 г., на което прочита своите забележителни доклади срещу икуменизма и в защита на автентичния църковен календар. В този последен период от живота си светителят прави постъпки и за откриването на девическа обител, където ще събере свои духовни чедо. Осемдесет дни след кончината му Покровската обител е официално открита и започва своя път през годините под ръководството на неговата духовна дъщеря Матушка Серафима (Ливен). Заветите на светителя стават духовна основа, върху които тя изгражда живота си. Божият промисъл ще я преведе през редица трудни обстоятелства. В тях ще се проявят необикновената ѝ твърдост и принципност в следването на тези завети. По всичко това, както и по духовната самота, сред която тя ще ги отстоява, матушка игумения Серафима ще се уподоби на светител Серафим, ще се яви негово вярно и предано во Христе чедо.

II. Семейство Андрей и София Ливен

Под въздействието на какви други фактори се изгражда личността на матушка Серафима? Несъмнено в много голяма степен това са нейните родители Андрей и София Ливен.

С времето, прекарано в Русия, в имението на техни сродници в Сочи, са свързани първите духовни спомени на бъдещата игумения Серафима. Около масата в просторния хол баща ѝ Андрей Александрович разказва на роднински деца, сред които е и големият му син Саша, жития на светци, учи ги на Символа на вярата. Олечка все още не е сред слушателите – смятат я за малка. Тя си играе недалеч върху килима, но внимателно се заслушва в думите на баща си. Те необяснимо пленяват сърцето ѝ, повече от която и да е интересна приказка. Урокът свършва, децата се връщат към игрите, а малката Оля продължава да повтаря край масата: „Верую во единого Бога Отца Вседержителя... и во единого Господа Иисуса Христа, Сына Божия...”

Още в детска възраст Олечка проявява удивителна безхитростност и своеобразна детска принципност. Например, в играта „Познай какво съм си избрал” тя всякога си избира синия цвят и небесно синята незабравка. Децата забелязват постоянния ѝ избор и всеки път го „отгатват”. Така Олечка винаги е сред „победените”, но това не я смущава. Когато я съветват да си избере други цветове и цветя, за да „спечели” в играта, тя кротко отговаря: „Не, не! Аз точно тези обичам!”

В семейството децата от ранна възраст са възпитавани на християнски добродетели. Матушка Серафима разказваше следния случай с по-малката ѝ сестра Дария, впоследствие монахиня Екатерина². Като дете тя много лесно се обиждаше и плачела. Баща ѝ Андрей Александрович ѝ обяснил, че когато човек се обижда, върши грях, защото проявява самолюбие, тоест, показва, че обича себе си повече, отколкото Бога. При следващото мъмрене по повод детски каприз Дарочка стиснала устни и не заплакала. После много сериозно каза на баща си: „Мне неприятно, но я телплю” („На мен ми е неприятно, но аз търпя.”). Така тригодишното момиченце направило съзнателен опит да пребори самолюбивия плач.

След като гражданската война разделя Андрей Александрович от София Александровна и трите им деца, Господ по Своя чуден промисъл ги събира на остров

² Монахиня Екатерина (Ливен) (1917-1997). Живяла в женския манастир на РПЦЗ в Ново Дивеево, Спринг Вали, САЩ.

Антигона в Мраморно море. Заедно с голяма група роднини те временно отседат в Италия, където се ражда четвъртото им дете – Елена. В този труден момент ги подпомага княгиня Зинаида Юсупова, кръстница на София Александровна. Матушка Серафима разказваше, че „тъотя Зинаида”, както я наричали сродниците ѝ, била изключително милосърдна и духовно усетлива жена. Тя притежавала голямо богатство в чужбина, но абсолютно всичко раздала на нуждаещи се емигранти. Починала през 1939 г. в пълна бедност, в студена квартира, без средства да си плати дори газта. Такова голямо било нейното милосърдие, че тя изобщо не помислила за себе си, макар в Русия да живеела в голям разкош. Подобни живи примери се запечатали дълбоко в чувствителната душа на Олга Андреевна.

От Италия всички роднини на Андрей и София Ливен заминават за Франция, за да търсят там препитание и да уредят живота си. Андрей Александрович обаче желал да живее по-близо до своето Отечество и споделил със София Александровна, че му е по сърце да замине сам за България, където да устрои пристан за семейството си, за да може всички да се съберат там. От България го канели да работи в Земския съюз, чиято главна дейност тогава била подпомагане на руските бежанци. Освен това Андрей Александрович заедно със свой познат правел планове да наемат в София малка печатница и да се занимават с издателско дело. Матушка София Александровна с готовност го подкрепила в желанието му, макар че Франция предлагала по-добри условия за живот, отколкото България, изпаднала в тежко положение като победена страна в Първата световна война.

III. Заселване на семейството в България

Както видяхме, болшевишката революция променя из основи външния живот на семейство Андрей и София Ливен. Доскоро притежатели на значителни материални богатства, в България те винаги ще живеят като наематели, без свой дом, без осигурена издръжка. Ала благодарение на вътрешната си духовна нагласа и двамата ще приемат това с християнско търпение и великодушие. До края на дните си те ще са обречени на бедно емигрантско съществуване, но ропотът и озлобението никога не ще свият гнездо в благородните им души. Въпреки трудните обстоятелства, през които Господ ги води към спасение, те достойно носят кръста си и намират сили да подкрепят с доброжелателност, състрадание и житейска находчивост мнозина изпаднали в беда свои съотечественици. Така теготата от сиромашията, сред която расте малката Олга със

своите сестри и братя, се стопява пред топлината на духовното богатство, носено в сърцата на техните родители.

През 1921 г. бъдещият отец Андрей пристига в София, а не след дълго тук идва и цялото му семейство. Същата година за управляващ руските православни общини в България е назначен епископ Серафим (Соболев). Андрей Александрович се запознава с него и е покорен от благодатните му дарования. Така той става негов предан духовен син. Още от Русия той е жадувал за духовното и сега го намира в щедра мяра в лицето на любвеобилния архиерей. На него Андрей Александрович поверява не само собствената си душа, но и духовното ръководство на цялото си семейство. Скоро след първите разговори с владика Серафим малката Олга с неприсъща за седемгодишно дете сериозност съобщава на родителите си, че е негова послушница и че ще стане монахиня. По-нататъшният ѝ живот доказва, че това не е било детско увлечение, а свято решение, вдъхнато от Божията благодат. Срещата с епископ Серафим се оказва съдбоносна и за Андрей Александрович. Светлейшият княз³ по природа е щедро надарен – свири добре на цигулка и китара, има прекрасен глас, пише стихове, говори западни езици, на всякакви светски теми е интересен събеседник, но той винаги помни дадения още в Русия свой обет да стане свещеник. Но когато споделя с владика Серафим съкровено си желание, светителят му казва, че не може да бъде свещеник, защото пуши. Андрей Александрович действително бил дългогодишен страстен пушач. И става нещо удивително. В същия миг той се отказва от пушенето и повече никога не се връща към него. А до тогава всички молби на София Александрова и децата му оставали напразни. Такова дълбоко доверие и любов към светител Серафим проявил съвсем светският наглед княз Андрей Ливен.

За същото говори и друга знаменателна случка от живота му, за която ни е разказвала матушка Серафима. Още в Русия Владика Серафим заболял от туберкулоза. През 1923 г., вече в България, състоянието му силно се влошило и той легнал така изтощен от болестта, че животът му се намирал в опасност. И тогава Андрей Александрович започнал да се моли: „Господи, запази владиката, той е нужен на Църквата! Вместо него вземи мене!“ И какво се случило? Още на следващия ден, той се разболял до смърт. Установили, че има тежко възпаление на белите дробове, което се развивало светкавично. А белите дробове били слабото място на отец Андрей още от Русия.

³ Светлейши княз – дворянска титла в Русия, която започнала да се дава за особени лични заслуги от XVIII в. насетне.

Приели го в болницата на доктор Берзин⁴. Състоянието му било толкова тежко, че д-р Берзин, който бил лекар с голям опит, разпоредил денонощно дежурство и подготвил София Александровна за най-лошото: „Длъжен съм да Ви предупредя – казал ѝ той, – че съпругът Ви едва ли ще доживее до утрешния ден...” Тогава София Александровна изпратила да съобщят това на светител Серафим. Той, макар да лежал болен на легло, застанал на колене и започнал да се моли: „Господи, запази ми го! Той ми е нужен!” И изпратил да кажат на София Александровна, че на Андрияша (както го наричал светителят) трябва веднага да се направят вендузи. Дежурната сестра силно се възпротивила: „Вие сте се побъркала! – казала тя на София Александровна. – Той агонизира и, ако почна да му правя вендузи, в ръцете ми ще умре!” Но София Александровна настояла на своя отговорност да изпълнят заръката на светител Серафим. Направили му вендузи... На другия ден идва лекарят, убеден, че болният е починал, а вместо това го вижда да седи бодър на леглото и да се усмихва... Доктор Берзин не повярвал на очите си. И сигурно имал право се удивлява, защото всички разбирали, че станалото превишава естествения ход на нещата и болният е получил чудодейно изцеление по молитвите на праведния владика...

Много скоро Андрей Александрович се оттегля от светската дейност и чрез ръцете на светител Серафим приема благодатта на свещеническото служение. Цялото семейство живее изключително с живота на Църквата. През тези години Олга и по-големият ѝ брат Александър учат в руското училище „Въздвижение на честния Кръст” в Пещера. Негов попечител е светител Серафим. Той често посещава тамошните възпитаници и присъства на изпитните сесии. За емигрантските деца, раснещи в недоимък и скърби, срещите със светителя носят голяма радост. Благодатният живот на праведния архиерей и неговата дългогодишна педагогическа практика са му открили достъпа към младите души. Неговите ласкави слова и беседи ги стоплят и остават в тях незаличими впечатления. Духовно надарена, Олечка ги запечатва в сърцето си. Уроците по закон Божий и молитвата в храма са нейни любими занимания.

През 1926 г. отец Андрей е назначен за секретар на Епархийския съвет при руските православни общини в България. До края на живота си той остава неуморим помощник на светител Серафим в административната работа по енориите.

⁴ Д-р Роберт БЕРЗИН (1887 – 1950), избягал от большевишка Русия латвийски хирург, полиглот, който работел необикновено бързо и неуморно (извършвал от 3 до 7 операции дневно). Той създава и ръководи близо 20 години болницата на Руския Червен кръст в София на ул. “Искър” 59.

IV. Учение във Франция

През 1926 г. възниква благоприятен случай дванадесетгодишната Олга да продължи безплатно образованието си във Франция, където се открива руско девическо училище-пансион под попечителството на великата княгиня Ирина Павловна⁵. Духът в пансиона е подчертано православен, добре е застъпено изучаването на руската история, литература и култура. Тук Олга учи пет години, които имат важно значение за нейното духовно развитие. Преподавателките и възпитателките са от средите на руската емиграция, повечето от тях са възпитанички на известни учебни институти в Русия. Те са внимателни и грижовни към децата⁶, но все пак Олга расте далеч от обичните си родители. Дори през лятната ваканция тя няма възможност да се върне в България поради липса на средства. През цялото ѝ петгодишно пребиваване във Франция само веднъж отец Андрей успява да я посети, жертвайки последната семейна реликва – изящните венчални пръстени.

След време тук идват да се учат и двете по-малки сестри на Олга – Дария и Елена, едната от които постоянно боледува, а другата е невероятна палавница. Така Божият промисъл отрежда на Олга не само да живее без родителски грижи и топлина, но и сама нежно да бди над други деца. Това развива в нея силно чувство за отговорност, жертвеност, себеотрицание, което сетне се проявява през целия ѝ живот. Олга с радост се лишава от любими за децата лакомства, за да ги даде на по-малките. А когато Елена, заради непоносимите ѝ лудории, е изпратена да живее в отдалечен квартал на Париж, Олга редовно я посещава, изминавайки пеша дългия път през града, тъй като няма пари за билети. През лятото върви по пътя боса, за да пази обувките си, чиито продупчени подметки е „закърпила” с уличен асфалт. Въпреки това тя никога не се оплаква и не тревожи околните.

По природа Олга е крайно стеснителна, деликатна и състрадателна. Откъсната от най-близките ѝ по сърце хора – родителите си и светител Серафим – тя с голямо благоговение пази техните заръки. В чуждата ѝ по дух Франция никога не забравя, че е послушница на светител Серафим и дъщеря на свещеник. Олга обича да се учи. Увеличат я математиката, историята, литературата, но неин любим предмет винаги остава „Закон Божий”. За щастие по този предмет тя има забележителен преподавател –

⁵ Дъщеря на великия княз Павел Александрович, братовчед на св. мъченик император Николай II.

⁶ Първият випуск, в който се учи Олга Андреевна, се състои само от 8 момичета.

известният протоерей Георги Спаски⁷. Въпреки своя жив ум, всестранни способности и богата душа, Олга е скромна, чужда на амбиции, тщеславие и егоизъм. Природната си стеснителност тя съчетава с дружелюбие и отзивчивост. Към околните е внимателна и грижовна, готова е винаги да съчувства, да помогне, да утеши. Нейната по-малка съученичка от пансиона – Людмила Яковлева – си спомня как Олга я утешавала, когато в началото тя силно тъгувала за родителите си, и как веднъж мъдро я защитила от детските подигравки. Людмила била от бедно семейство и майка ѝ собственоръчно ушила за нея грубовата шуба, която предизвикала смях у съученичките ѝ. Момичето се огорчило до плач. Тогава Олга кротко възпряла децата и им обяснила, че без да разбират, те дълбоко нараняват Люда, защото шубата е скъп подарък от нейната майка и, естествено, тя се радва, когато я носи, а те, като възпитани деца, трябва да бъдат внимателни помежду си и да не наскърбяват никого.

Годините, прекарани от Олга във Франция, съвпадат с разгара на евлогианския разкол. В Париж почти всички руски енории остават подчинени на митрополит Евлогий, а вярващите, които запазват общение с Руската Задгранична Църква, се черкуват в отделен храм. Пансионът е обгрижван от духовенството на разколниците, но Олга Ливен със своята съученичка Таня Акимова не посещават евлогианските служби, а ходят сами в храма на Задграничния Събор. Така още от детските си години Олга се учи да проявява църковно съзнание и принципност.

През тези години се случила и следната детска история. Един младеж, от братовчедите на Матушка, който живеел във Франция, точно по това време избягал от родителите си с влак, без билет през границите, и стигнал до Сърбия, където постъпил в манастир. Тогава Олга и Таня решили по своему да последват неговия пример – да се качат на влак, да отидат в Русия и там да учат хората на Закон Божий. Написали в много екземпляри символа на Вярата, тропарите на главните празници и още някои текстове, наредили „материалите“ си в куфарче и приготвили прощални писма към своите близки. Олга написала на светител Серафим: „Владико свети, Вие, разбира се, ще ни разберете... Отиваме да помагаме на нашия страдащ народ в Русия...”. Таня написала подобно писмо до баща си, защото майка ѝ живеела в пансиона, където преподавала

⁷ Протоерей Георгий Спаски (1877-1934). Като главен свещеник на Черноморския флот взема участие в Поместния Събор на Руската Православна Църква през 1917-1918 г. През 1921 г. заедно с флота се евакуира в Тунис, откъдето по-късно попада във Франция. Там преподава богословие и Закон Божий успоредно със свещеническото си служение. Умира от сърдечен разрыв, докато четял лекцията си „За догмата” – тя била уводна в цикъл от лекции, в които той възнамерявал да направи критически анализ на религиозно-философските и богословски трудове на свои съвременници.

математика. В навечерието на заплануваното бягство Таня предала двете писма на своята майка, като я помолила на другия ден да ги изпрати – едното на баща ѝ, а другото в България. Но майка ѝ усетила нещо съмнително и още същата вечер прочела двете писма. После извикала момичетата и много ласкаво им обяснила цялата несъстоятелност на тяхното детско начинание. „И с това – завършваше Матушка, – се приключи нашето «спасяване» на Русия.”

Матушка казваше, че през цялото време желала монашество и никога не се е съмнявала, че ще стана монахиня. През поста заедно с Таня не пеели песни и винаги си определяли някакви “подвизи”. Не ядели десерт. Матушка събирала сладкишите си за по-малките деца. Винаги се чувствала кака. Тъгувала за родителите си, но по-късно благодаряла на Господа, че ѝ е дал такова детство, в което всичко било сериозно, строго, нямало място за разглезване, не разполагала с никакви средства. Тя смяташе, че всички тези ограничения са били много полезни за нейната душа.

V. Завръщане в България. Години на духовно израстване

Олга Ливен се завръща в България шестнадесетгодишна, на 3 август 1930 г. От шумния и разпуснат в нравите си Париж, попада в тихата, потънала в зеленина София, която ѝ се струва като райска градина. Вече е при любимите родители, при своите братя и четиригодишната си сестра Мария, която вижда за първи път. Отец Андрей я посреща и бърза да ѝ покаже новонаетата квартира⁸, в която е предвидена стая и за нея. Къщата е стара, стените – напукани, всичко е износено, но Олга за нищо на света не би го заменила срещу красивия замък на пансиона в Кенси, откъдето се е завърнала.

Ден след това ги посещава светител Серафим. Около масата се водят оживени разговори за вярата, за духовния живот, за смисъла на човешкото съществуване. Атмосферата е искрена, проста и топла. Накрая владиката се обръща към 16-годишната Олга и ѝ казва: „Ти ще бъдеш игумения на моя манастир и ще носиш три кръста”. За Олга тези думи поставят начало на нов живот, изпълнен с непрестанен духовен труд.

За щастие тя има моралната подкрепа на родителите си. Отец Андрей желае всичките му деца да се посветят в служение на Бога. Синовете му учат в Софийската семинария, а в квартирата си той е устроил същинска килия за две от дъщери си, готвещи се да поемат пътя на монашеския живот. В нея Олга няколко години живее с по-малката си

⁸ Намирала се на ул. „Лавеле”.

сестра Дария. Ала през 1938 г. съдбата ги разделя за десетилетия. Дария заминава за Англия, за да учи за медицинска сестра за нуждите на бъдещия манастир. Година след това избухва Втората световна война и въпреки желанието си да се прибере при своите родители, Дария остава в Англия, защото няма средства да се завърне. След войната между Изтока и Запада се спуска „желязната завеса“. Така едва след половин столетие, през 1990 г., Дария, вече като монахиня Екатерина, ще може да се срещне в Покровската обител с любимата си сестра. След като Дария заминава за Англия, при Олга, с благословието на светител Серафим, се заселва нейната бъдеща сподвижница в манастирския живот Надежда Ястребова, впоследствие монахиня Серафима – благочинна⁹ на Покровската обител.

След завръщането си от Франция Олга Ливен учи една година в Руската гимназия, където се дипломира през 1931 г. Любими нейни предмети са математиката и историята. С особен интерес тя изучава и българската история. Матушка обичаше българите; казваше, че през 30-те и 40-те години ги е опознала като много трудолюбив, целомъдрен и честен народ и затова ясно отчиташе вредите, които социалистическите порядки му бяха нанесли.

В периода от 1932 г. до 1936 г., Олга завършва семестриално Богословския факултет на Софийския университет; дипломира се през 1940 г. Подобно на светител Серафим в учението си тя проявява най-голям интерес към догматиката и към духовното наследство на светите отци. Под ръководството на светителя изучава с голямо внимание техните многобройни трудове, преведени на руски език в десетилетията преди болшевишката революция. Изучава с любов и житията на светците – този жив пример за прилагане в живота на евангелските начала. Особено грижливо се запознава с трудовете на светител Теофан Затворник, с неговите наставления за духовен живот по пътя на спасението. Те ще останат до края на живота ѝ настолно четиво, в духа на което тя ще ръководи поверилите ѝ се души.

Във всекидневното общуване Олга е крайно скромна, стеснителна и мълчалива. Мълчалива до такава степен, че някои от студентите в Богословския факултет я смятат за няма. Мълчанието ѝ обаче е от съвсем друг характер – то е плод на вътрешен труд над душата, който Олга извършва под отеческата грижа на светител Серафим. През

⁹ В системата на руската манастирска администрация благочинната е монахиня, която отговоря за реда и дисциплината.

тези години на духовен градеж тя смирено прилага изучаваните светоотечески наставления в живота си и се подготвя за бъдещето си поприще.

В библиотеката на Богословския факултет Олга има възможност да следи църковния периодичен печат и богословските издания, където все по-открито се проявяват обновленски и икуменически тенденции. Те се забелязват и в преподавателската дейност на много от професорите във факултета. Олга споделя наблюденията си със светител Серафим. Междувременно тя се запознава задълбочено с неговите богословски възгледи и с издадените му трудове срещу софийната ерес. А когато след Втория църковен събор на руските бежанци през 1938 г. светител Серафим започва да работи над новия си богословски сборник „Изопачаване на православната истина в руската богословска мисъл”, Олга Ливен става негова сътрудничка, като извършва не само коректорска и техническа работа над студиите, но понякога споделя със светителя и свои идеи за допълването им. Когато по-късно Матушка ни разказваше за миналото, тя винаги омаловажаваше това свое участие; казваше, че с Людмила Яковлевна¹⁰ нанасяли пропуснатите запетайки и проверявали цитатите в богословските работи на „дядо Владика”, както тя наричаше светител Серафим. Ала в неговите дневници могат да се намерят бележки, които говорят и за по-съществено участие на Олга Ливен в неговата богословска работа. Ето такива примери:

„26-II [1943 г.]. Дивно Божията Майка вчера ми вложи мисли как да поправя работата си в някои много трудни места.

... Дивно Божията Майка ме възпря да отида на църква и много напреднах в работата си с Олга над моята книга.

... Божията Майка внуши на Олга да открие един много голям пропуск в книгата ми – учението на богослужебните книги за избавянето ни от проклятието. И преди това Божията Майка ѝ внушаваше да направи сериозни предложения за поправки.”

Със същото усърдие, с което Олга Ливен помага в писмените трудове на светител Серафим, тя събира и практически знания за бъдещия манастир, с мисълта за който постоянно живее. Тя старателно изучава наръчник за домакинство и селско стопанство, усвоява уменията да шие и крои, а когато по време на бомбардировките над София с

¹⁰ Духовна дъщеря на свт. Серафим Софийски. Също се готвела за монашество. Отлична пианистка. Преподавателка в Музикалната консерватория, откъдето е уволнена заради това, че е защитила Княжевския манастир по време на кампанията срещу него през 1960 г.

група руски емигранти известно време живее в Кокалянския манастир, с успех засажда там малка зеленчукова градина.

След завършване на богословското си образование Олга Андреевна става учителка. От 1940 г. до 1945 г. преподава религия в 4-та Софийска девическа гимназия с допълнителни часове в 3-та и 5-та девически гимназии. Педагогическата работа, към която по родова традиция¹¹ я насочва и майка ѝ, много ѝ допада. Олга не следва точно зададената учебна програма, а я разширява, като се съветва за това със светител Серафим. По негова препоръка в часовете по вероучение тя отделя време и за изясняване смисъла на богослужението, най-вече на светата Литургия и на другите църковни Тайнства, за да може децата да осъзнаят важността им и да придобият правилно отношение към тях. Олга Ливен е любима учителка на своите ученички и десетилетия след това те я посещават в поверената ѝ обител, а някои от тях по нейния пример ще изберат пътя на монашеския живот.

Учителството на Олга Ливен съвпада с трудните години на Втората световна война. Макар България да не участва пряко във военните действия, страната търпи тежките ѝ последици – недоимък, купонна система, нажежаване на политическите страсти, партизанска война и не на последно място – жестоки бомбардировки над София. При една от тях е подпален и почти напълно унищожен храмът „Свети Николай Чудотворец” на ул. „Калоян”, където се черкува руската емигрантска община. Засегнат от бомбардировките е и руският храм „Свети Николай Чудотворец” на бул. „Цар Освободител”, ползван тогава от Софийската митрополия. През август 1944 г. Червената армия приближава границите на България. Светител Серафим решава да остане сред паството си. Той е наясно с опасността, на която се излага то, и благославя младежи-емигранти, които в една или друга степен са участвали в руски патриотични организации, да заминат на Запад. Така синовете на отец Андрей – 32-годишният Александър и 20-годишният Николай – се прощават с близките си и напускат завинаги страната, в която са отраснали.

¹¹ Педагогическата дейност е характерна за фамилията Ливен. Много жени, произлезли от нея, са посветили живота си на възпитателска дейност. На първо място е известната светлейша княгиня Шарлота Карловна Ливен (1742–1828), която била възпитателка на децата на император Павел Петрович, в това число и на бъдещия император Николай Павлович. В по-ново време – бабата на протойерей Андрей, Елена Александровна Ливен (1842–1917) била директорка на Московския Елисаветински институт за благородни девойки, на Императорското педагогическо общество, а до самата болшевишка революция – и на известния Институт за благородни девойки в Смолни.

През септември 1944 г. съветските войски окупираха страната ни. На 9-ти септември е извършен комунистически преврат и в България безнаказано започват масови политически саморазправи и убийства. Свт. Серафим, отец Андрей и семейството му, както и множество руски емигранти, които нескрито са изказвали антикомунистическите си възгледи, са в тревожно очакване. На 10 декември 1944 г. в 5 ч. сутринта в квартирата на светителя на ул. „Велико Търново” № 30, а същевременно и в заеманите от него помещения в Кокалянския манастир, е проведен обиск. Остава неизвестно какви ще бъдат последствията от това. Светителят възлага цялото си упование на Бога и на Пресвета Богородица. На притеснения е подложено и семейството на протоерей Андрей, с когото сътрудници на съветското посолство се държат враждебно. В разказите¹² на Матушка за молитвеното застъпничество на светител Серафим през този труден период е описано как семейството на отец Андрей е било тормозено от съветски агент, чийто живот обаче завършил трагично.

Скоро след настъпилите политически промени предметът вероучение е премахнат от учебната програма. Поради това през последните три години от учителската си дейност, която приключва през 1948 г., Олга Ливен преподава руски език в Софийското стопанско училище „Мария Луиза”, преименувано тогава в Стопанско училище „Майка”.

VI. Промени в политическия и църковния живот в България

През 1945 г. в политическия и църковния живот на България настъпват съществени промени. На 21 януари на Поместен събор на Българската Православна Църква Софийският митрополит Стефан е избран за трети Български екзарх. Дни след това в Москва се свиква Поместен събор за избор на нов руски патриарх. По този повод в столицата на Съветския съюз пристигат двама източни патриарси, а също и представители на Цариградския престол и на почти всички поместни православни църкви. За Москва неофициално заминава и новият Български екзарх. Чрез него светител Серафим изпраща на Местопазителя на руския патриаршески престол митрополит Алексей (Симански) своите трудове срещу софийната ерес, както и ходатайството си за Българската Църква, която повече от две десетилетия е проявявала грижа за руските бежанци в България, в нищо не е отстъпила от православната вяра и въпреки това все още е смятана за схизматична. По време на Събора, при срещите си с представителите на

¹² Живот, чудеса и завети на светител Серафим Софийски Чудотворец. София, 2011 г., Свидетелства на матушка игумения Серафима, с. 305 – 322.

Константинополската патриаршия, новоизбраният патриарх Алексий ги призовава към спешно и благоприятно разрешаване на въпроса за Българската Православна Църква.

Ходатайството на светител Серафим обаче няма нищо общо политическия аспект на въпроса за вдигане на схизмата, наложена на Българската Църква от Константинополската патриаршия през 1872 г. То е породено от братско отношение и благодарност, от тревога за дългогодишната несправедлива изолация на Българската Православна Църква и от желанието тя свято и чисто да пребъдва в православната вяра за благо на народа си.

На 22 февруари 1945 г., след напрегнати преговори в Цариград между българска архиерейска делегация и Синода на Константинополската патриаршия схизмата над Българската Църква е снета. За тържествата във връзка с помирието между двете църкви от 6 до 23 април в България гостува делегация на Московската патриаршия, възглавявана от Псковския архиепископ Григорий (Чуков). По време на гостуването архиепископът има срещи с руските емигранти, както и лична среща със светител Серафим като управляващ руските емигрантски общини в България. По време на срещата светителят разпитва архиепископ Григорий за отношението на Руската Църква към икуменизма, модернизма и обновленството, за състоянието на Църквата в Съветския съюз, за духовните учебни заведения в страната. Доколко отговорите, които той е получил, са били обективни, не знаем, но за светителя те са били повече от окуражителни. Това му дава основание да напише писмо до новоизбрания патриарх Алексий с молба да бъде приет в юрисдикцията на Московската патриаршия заедно с духовенството и енориите, които ръководи. Светител Серафим го моли да бъде оставен на служение в България, където е управляващ архиерей вече две и половина десетилетия и „се е сродил със своето паство, със своите духовни чеда, не само с руските, но и с българските”¹³.

Отговорът се забавя цели седем месеца. В Съвета по религиозните въпроси в Москва са осведомени за монархическите и антикомунистическите възгледи на светителя. От друга страна, е известен и големият му авторитет в България, който съветските власти се надяват да използват за свои цели. Светител Серафим се е предал на Божията воля и е готов за всякакъв ход на събитията. В края на октомври 1945 г. той е уведомен за

¹³ Косик В.И. Некоторые сведения о церковном строительстве в Болгарии и судьбах русского зарубежного духовенства (1940–1950-е гг.) // Ежегодная богословская конференция Православного Свято-Тихоновского Богословского института. Материалы 2004 г. М., 2004. с. 302

решението, че остава в България и заедно със седемте управлявани от него руски енории в страната е приет в юрисдикцията на Московската патриаршия.

В България екзарх Стефан отдавна е оценил духовността на светител Серафим. Още години преди тези събития при всички свои трудности той праща при светителя архидякон Яков, за да проси неговите молитви, в чиято сила неведнъж се е уверявал. В новото си положение той поставя на отговорни постове немало от духовно приближените на светител Серафим български свещенослужители, известни със строго православните си възгледи, като знае, че може да разчита на тяхната лоялност. Такива са новоръкоположеният Левкийски епископ Партений (Стаматов), който става негов викарий, а през 1947 г. е кандидат при избора за Сливенски митрополит, архимандрит Методи (Жерев), който бива назначен за председател на новооткритото българско подворие в Москва, йеродякон Александър (Петранов), който става секретар на Екзарха и е възведен в сан архимандрит, йеромонах Серафим (Алексиев), който през януари 1947 г. също е възведен в сан архимандрит и е назначен за началник на Културно-просветния отдел при Св. Синод.

Екзарх Стефан, при цялата си властност и либерализъм, вярва, че в новите условия ще може да запази достойнството на Църквата. Ала политическите промени в България скоро ще разкрият истинското си лице и властите ще подложат Църквата на притеснения и ограничения с цел да я обезсилят духовно, да я поробят и да я унищожат.

VII. Олга Ливен по пътя на монашеството

През 1948 г. в живота на Олга Ливен се случва събитие, което тя е очаквала вече две десетилетия. На 6 март (22 февруари – ст. ст.), срещу Неделята на Страшния съд, светител Серафим постригва нея и сподвижницата ѝ Надежда Ястребова в монашество. В пострижението си и двете получават името Серафима, в чест на преп. Серафим Саровски – любим светец и небесен покровител на свт. Серафим. Последованието е извършено в руския храм „Св. Николай Чудотворец“, където се събират много духовници, енорияши, преподаватели от Богословския факултет, ученички на постриженичките и техни колежки учителки¹⁴. Светител Серафим отправя към новопостриганите слово, изпълнено със светоотечески напътствия, които те завинаги

¹⁴ Надежда Ястребова е учителка по руски език в Трета прогимназия „Граф Игнатиев“, намираща се срещу градинката на храма „Свети Седмочисленици“.

ще съхранят в сърцата си. Събитието оставя сред мнозина от присъстващите толкова живо и благодатно впечатление, че още дълго ще се помни в софийските църковни среди. Две млади учителки, в разцвета на силите си и в пълен разрез с тежненията на новото време, се отричат от света и се посвещават да служат до гроб на Бога. За някои хора това е вид безумие и предизвикателство към обществото, но за други е повод за преосмисляне на съществуването им.

Отгук насетне двете Серафими започват нов живот. От сутрин до вечер имат задължения, но помнят, че не трябва да забравят и вътрешния труд – молитвата и вниманието над сърцето. След забраняването на дейността на братството, към софийската енория на руските емигранти е организирано сестринство, което се грижи за подредбата, почистването и украсяването на храма, участва в клиросното пеене, помага в организирането на духовни беседи, върши дела на милосърдие. Властите не гледат с добро око на тази оживена дейност – тя е в противоречие с държавната политика да бъде ограничавано влиянието на Църквата.

Отначало светител Серафим има план оформящата се малката монашеска община да бъде настанена в сграда недалеч от руския храм. Но въпреки постъпките му пред властите, разрешение за такова строителство не е дадено. Монахиня Серафима (Ливен) и нейната сподвижница монахиня Серафима (Ястребова) продължават да живеят в килията си в квартирата на отец Андрей на ул. „Данте“ и всеки ден през софийските улици отиват в руския храм „Свети Николай“, където извършват възложената им от светителя работа.

Не била удовлетворена и молбата на светител Серафим сестрите да се издържат от производство на свещи. Разрешили им да правят свещи само за руските енории, което далеч не можело да осигури необходимите средства за препитание. Но светител Серафим търсел Божията воля и твърдо се уповавал, че Пресвета Богородица – първата според църковното предание монахиня в света – няма да остави новозапаленото монашеско огнище. В традицията на руското благочестие светителят горещо обичал монашеството и всецяло вярвал в Божия промисъл за всички, посветили живота си на Бога. Затова отказите, които неведнъж получавал от новите власти, той приемал като допуснати от Господа и ни най-малко не се смущавал от тях.

През същата 1948 г. светител Серафим получава покана да участва в юбилейните тържества в Москва по случай 500-годишнината от автокефалията на Руската Православна Църква. Било предвидено това празнуване да се съчетае с провеждане на Всеправославно съвещание на автокефалните църкви, на което да се приемат общи становища по важни въпроси. Такива били отношението към римокатолицизма, към икуменическото движение, въпросът за църковния календар, въпросът възможно ли е англиканската йерархия да бъде призната за действителна. Въпреки трудните обстоятелства, в които живее светител Серафим, той счита за свой дълг да използва предстоящия форум, за да заяви ясна православна позиция по поставените теми. Затова той започва да работи над три доклада.

В този отговорен труд отново му сътрудничи Олга Ливен, сега вече монахиня Серафима. Тя всеки ден идва при светителя, преписва на белова подготвените от него текстове, прави необходимите справки, уточнява бележките под линия. В библиотеката в Богословския факултет монахиня Серафима внимателно преглежда периодичния църковен печат, за да проследи развитието на икуменическата дейност и на отношенията с Англиканската църква. Тя резюмира прочетеното, превежда от български на руски нужните текстове и така подпомага и ускорява работата на светителя. Важни сведения за разлагащата роля на икуменическите идеи върху православно църковно съзнание тя открива в статии и изказвания на известния професор богослов и активен икуменист протопрезвитер Стефан Цанков. С тази си дейност монахиня Серафима не само сътрудничи на светителя, но и сама задълбочено навлиза в тази важна за бъдещата ѝ дейност богословска тематика.

Московското съвещание на главите и представителите на автокефалните православни църкви се провежда от 8 до 18 юли 1948 г. Светител Серафим участва в три от четирите богословски комисии и в рамките на два дена произнася три доклада на темите: „Трябва ли Руската Православна Църква да участва в икуменическото движение?“, „Към въпроса за обединението на Англиканската Църква с Православната Църква“ и „За новия и стария стил“. По съдържанието на докладите е говорено неведнъж. Тук само ще споменем, че позицията на светител Серафим по тези въпроси е пределно ясна и безкомпромисна. Светителят е далеч от каквото и да било съобразяване с конюнктурните изисквания на властимащите. Той изразява позицията на Православната Църква – такава, каквато тя трябва да бъде.

Положителното впечатление, което светител Серафим оставя с участието си в Московското съвещание, става повод тамошните църковни власти да запланува преместването му от София в Париж, където положението изискват присъствието на силна обединителна личност. Това е голям удар за него – с България го съединяват многобройни духовни връзки и отговорности. С надежда да осуети преместването си той излага в писмо до патриарха някои препятствия за ползотворното му служение във Франция, като изтъква на първо място слабото си здраве и недостатъчното познаване на западни езици. Във връзка с това той моли, в случай че разпореждането не може да се отмени, да бъде придружен от протоиерей Андрей, който владее няколко западни езика, и от приближени свои духовни чеда, които да го подпомагат в работата. Отговор на молбата му обаче не се получава. Духовните чеда на светителя са в тревога от предстоящата раздяла. Светител Серафим, макар и с болка, е готов да се покори на разпореждането, но горещо се моли във всичко да бъде Божията воля. В един момент той казва на отец Андрей: „Ние с теб наистина скоро ще заминем, но не за Париж...”

Съветското външно министерство и Съветът по въпросите на Руската Православна Църква правят необходимите разследвания и не дават разрешение светителят да замине на Запад поради сведения за „антисъветска дейност и връзки с монархисти”¹⁵. В края на декември 1948 г. патриарх Алексий съобщава с телеграма, че преместването му в Париж се отменя¹⁶.

През 1948 г. се случва важно събитие в българския църковен живот. Екзарх Стефан е снет от длъжност с правителствено решение и на 6 септември е принуден да подаде формално оставка. Причина за това е несъгласието му с политиката на комунистическата власт спрямо Българската Църква и противопоставянето му на опитите ѝ за намеса в работата на Синода. Скоро след това той е интерниран в село Баня, Карловско, и до смъртта си през 1957 г. е държан под домашен арест. Отечественофронтовската власт вече си е набелязала по-послушни от него архиереи, на които в скоро време ще връчи църковната власт.

¹⁵ [22] ГА РФ. Ф. 6991. Оп. 1. Д. 419. Л. 147. Цитирано по: Кострюков, Андрей. Последние годы земного служения архиепископа Серафима (Соболева).

¹⁶ «Отец Всеволод Шпиллер. Страницы жизни в сохранившихся письмах». С. 96, 106. Цитирано по: Последние годы земного служения... Л. 147.

VIII. Последна година от живота на светител Серафим.

Начало на Покровската обител.

След пострижението на монахиня Серафима около нея се оформя група вярващи момичета, които желаят да се посветят на монашески живот. Планът за преместването на светител Серафим във Франция временно отклонява грижата за устройването им в монашеска община, но сега тя отново се поставя на дневен ред. Междувременно влиза в сила закон за конфискуване на едрата градска недвижима собственост. Застрашени от конфискация са няколко апартамента на съпрузите Величкови, които са измежду духовните чедра на светителя. Тогава те решават да подарят единия от тях за нуждите на новия манастир. За да получи разрешение от властите, свт. Серафим подава молба в Дирекцията по изповеданията при Министерството на външните работи чрез легационния ѝ съветник Димо Карадимов.

Тук ясно проличава една отличителна черта на светителя. От свидетелствата на тези, които са го познавали, той се е отнасял към всички хора много топло, с голяма любов – любов, която не е била израз на прекомерна емоционалност, а дар Божий, проява на благодатта, дарувана му от Бога за праведния, свят живот. И когато дава милостиня на дрипав просяк от улицата, и когато говори с обществено значим човек, светител Серафим е един и същ – ласкав, открит, любвеобилен. По същия начин той отива и при Димо Карадимов, служител на Външното министерство, човек на новата власт, строг, непристъпен, от когото всички треперят. А светител Серафим отива при него, благославя го, прегръща го и му връчва молбата за апартамента на Величкови. Той е уверен, че ако има Божия воля за нещо, то и най-коравото сърце може да прояви милост... После започва няколкомесечно очакване на решението.

През тази последна от активния живот на светител Серафим година той често боледува и предчувства скорошната си кончина, за която открито говори пред духовните си чедра. Но ето че най-неочаквано в пътя за отвъдния свят го изпреварва верният му духовен син протоерей Андрей Ливен. На 19 юни (н. ст.) 1949 г., Неделя на Всички светци, той умира дни след направената му операция на жлъчката в болницата на д-р Берзин. По разказ на архимандрит Сергей (Язаджиев) само седмица преди това – на празника на Света Троица – отец Андрей е служил в руската църква. Кончината му е неочаквана

за всички¹⁷. Отива си в небесния свят една светла личност от духовното обкръжение на светител Серафим.

Ала животът продължава. Наред с просябата за отпускане на помещения за бъдещата обител светител Серафим подава молба за нейното откриване и пред църковните власти в Москва. Но там не гледат с добро око на начинанието на светителя. Председателят на Съвета по въпросите на РПЦ Карпов се изказва против откриването на манастира, което той счита за анахронизъм в една социалистическа страна, каквато е вече България. Той споделя това с българския посланик в Москва, като му дава препоръка българските власти да възпрепятстват откриването на манастира. По този въпрос е осведомено и съветското Външно министерство в лицето на заместник-министъра Громико¹⁸.

Тези факти рисуват картината на все по-засилваща се тоталитарна власт в България под диктата на Москва. Комунистическата власт навсякъде протяга грубата си ръка и се опитва да претвори по свой вкус всичко около себе си – Църква, култура, наука, изкуство, човешко мислене и съществуване. С нейната подкрепа в България набира сили и обновленска фракция на Свещеническия съюз, която иска да поведе Църквата към радикални реформи. Членове на Свещеническия съюз предлагат властта да се изझे от епископите, свещеническите одежди да се променят „в духа на съвременното общество“, да се съкратят и „опростят“ богослуженията... Всичко това подтиква светител Серафим да се включи в активна защита на българския епископат и на Българската Църква. Така той си спечелва врагове сред новите властници. Ала светителят поставя на първо място благото на Църквата и смята за свой дълг да се бори за опазване на нейната чистота и достойнство.

В напрегнатата атмосфера на тези негативни явления светител Серафим очаква българското Външно министерство да отпусне помещения за новия манастир. Какво упование на Бога е трябвало да има той, за да се надява, че въпреки всичко това ще се случи. Отговорът обаче се бави. В министерството смятат, че светител Серафим иска да прикрие част от собствеността на фабриканта Величков. Убедени в това, чиновниците казват: „Защо са му на архиепископ Серафим апартаментите на Велиčkови?! Държавата

¹⁷ При последните си посещения в България, вече след кончината на матушка игумения Серафима, нейната сестра Мария Ливен споделя със сестри от Покровската обител, че смъртта на отец Андрей е била предизвикана – нещо, за което добре е знаела майка ѝ София Ливен, но за което никога не се е говорело поради страх от властите. Не можем обаче да съдим за достоверността на тази информация.

¹⁸ ГА РФ. Ф. 6343. Оп. 1. Д. 731. Л. 21. Цит. по: Последние годы земного служения...

може да отпусне цяла къща за неговия манастир!” Светител Серафим приема тези думи като Божие указание и на празника Покров Богородичен подава ново писмо в Министерството с молба държавата да предостави самостоятелна къща за устройване на манастира. Тогава служителите в Министерството се видели в чудо. Сами предложили и ето че сега ще трябва наистина да дадат нещо! И точно на Никулден дали апартамент в центъра на София¹⁹. Но по това време светител Серафим е вече съвсем болен.

Междувременно Свещеническият съюз провежда в София свой конгрес, на който приема резолюция, изпълнена с метежни искания към Синода. Светител Серафим напруга сетните си сили и написва статия в защита на българския епископат, която е поместена на първа страница в „Църковен вестник”²⁰. По-късно български архиереи с благодарност ще признаят, че подкрепата на светителя е била от голямо значение за умиротворяване на възникналия църковен смут.

Противопоставянето на светител Серафим на българските църковни модернисти обаче предизвиква крайно неудоволствие у съветските власти²¹. Те смятат, че с действията си той отблъсква „прогресивните” свещеници от Московската патриаршия. Основаване на нов манастир, монархически и антиболшевишки възгледи, създаване на пречки за „прогресивни” реформи в Българската Църква – това било вече сериозен актив срещу светителя. През месец януари 1950 г. в Съвета по въпросите на РПЦ обсъждат неговото уволнение²².

Но светител Серафим е вече към края на дните си. На празника на св. Серафим Саровски, 15 януари (н. ст.), той отслужва последната си литургия и ляга съвсем болен. По това време сестрите обзавеждат получения апартамент. И когато недоумяват в коя

¹⁹ Апартаментът се намирал на ул. „6 септември” № 51 и бил с пет стаи, които заемали първия етаж на двуетажна къща, собственост на д-р Здравкова. Етажът бил очужден по закона за едрата градска недвижима собственост. На партера имало помещение, дадено за репетиции на хор „Бодра смяна”.

²⁰ „Църковен вестник”, брой 45, 19 декември 1949 г.

²¹ По същото време и комунистическите власти в България гледат на светител Серафим крайно отрицателно. За това говори и документ на Държавна сигурност от лятото на 1949 г. (АМВнР, ф. 10, оп. 9, а. е. 316 а, л. 9-15) под заглавие „Кратки характеристики на лица, играещи важна роля в ръководството на Бълг. Правосл. Църква”, в който за светител Серафим е написано следното: „Белогвардеец и фанатизиран противник на Съветския строй. Активен проповедник на противосъветизма години наред. Създал в България школа на противоболшевиките. В тази школа са възпитавани в черна умраза срещу Съветския съюз и една група от млади български духовници, като епископ Партений, архимандрит Методий, архим. Серафим, архим. Василий и др.”. Цитирано по: Момчил Методиев. Между вярата и компромиса. ИИБМ. София, 2010 г., с. 148.

²² ГА РФ. Ф. 6991. Оп. 1. Д. 731. Л. 23. Цит. по: Последние годы земного служения...

от стаите да направят параклис, светителят им я посочва, като описва разположението и. Така без никога да е бил там телом, той им показва, че духом продължава да се грижи за тях.

На 27 януари (н. ст.) 1950 г., деня на св. равноапостолна Нина, монахиня Серафима (Ливен) заедно с още четири сестри се заселват в помещенията на новия манастир, като продължават да го подготвят за освещаването му. Всеки ден тя ходи при светителя и му разказва как върви работата, което видимо го радва. Макар и на смъртно легло той постригва още четири сестри в расофор и планува в началото на приближаващия пост да възведе монахиня Серафима в игуменски сан. Ала Господ е определил друго. Занапред светител Серафим ще помага на любимите си духовни чеда и на мнозина други вече от небесните селения. В деня на Неделя Православна, 26 февруари (н. ст.) 1950 г., той се преселва във вечния живот. Игумения Серафима ще живее още 54 години след кончината му и те ще бъдат години на удивителна вяност към духовните завети на нейния праведен авва.

IX. Верността на матушка игум. Серафима към заветите на светител Серафим.

В изложеното дотук се опитахме да опишем накратко главните събития от периода на духовно общуване между светител Серафим и игумения Серафима (Ливен). Тя живее 20 години под неговото пряко ръководство, води усърден духовен живот и с благоговение черпи от живия опит на светителя. Духовната им връзка е много дълбока. Тази връзка не се прекъсва с кончината на светителя, тя остава завинаги и ще пребъдва винаги. След кончината му игумения Серафима остава наглед сама сред бушуващото море на живота – в условията на тоталитарна държава, посягаща над свободата на човешката личност и на Църквата. Но Матушка в действителност не е сама – тя е винаги с Господа, с Неговата Пречиста Майка, със сонма на светците, сред които за нея непрестанно се моли духовният ѝ отец и наставник светител Серафим Софийски.

В какво по-конкретно се изразява верността на матушка игумения Серафима към неговите духовните завети? На първо място, Матушка е вярна на заветите на светител Серафим **в духовно-правствен план**. Чрез духовен подвиг, тя усвоява неговия пример на **дълбоко смирение и кротост**. Матушка беше изключително смирен и кротък човек – човек, който не обичаше да се показва, да играе роли и **тъкмо поради това свое духовно състояние на богопреданост тя вършеше Божието дело и ставаше Божие оръдие**.

Подобно на светител Серафим Матушка във всичко **търсеше не своята, а Божията воля**. Изпросваше я със сърдечна и смирена молитва. Когато свт. Серафим търсел Божията воля, той се молел на Божията Майка със сълзи. Така и Матушка я търсеше с гореща и смирена молитва и я приемаше с дълбока покорност.

Подобно на светител Серафим тя имаше **дълбок молитвен дух**, имаше постоянна молитвена устременост към Бога. Тя не изявяваше това с особени външни прояви, но то можеше да се усети от всеки духовно чувствителен човек. Матушка постоянно се молеше с вътрешна, съкровена молитва. Тя често ни напомняше отеческото наставление на светител Серафим да не съизволяваме на бесовете, т.е. да отхвърляме още в първия миг демоничните внушения, чрез които врагът на спасението разпалва нашите страсти. Няма съмнение, че тя беше постигнала това в личния си духовен живот. Тя бе безстрастен човек, с ангелско сърце и ум.

Точно затова подобно на светител Серафим Матушка имаше много **топло и любвеобвилно отношение към хората**. Тя винаги се отнасяше с голяма сърдечност и съпричастност към техните болки и трудности и винаги горещо се молеше за нуждаещите се от помощ. Подобно на светител Серафим беше **много милосърдна** към хората и готова да им помогне. Матушка притежаваше дара на духовна разсъдителност и съветите ѝ често принасяха голяма полза на обръщащите се към нея.

Подобно на светител Серафим Матушка се отнасяше с **дълбоко благоговение към истините на светата православна вяра** и бе готова с цената на всичко земно да ги пази безкомпромисно и да не отстъпва от тях. Тя правеше това много кротко, но същевременно и много твърдо.

Малцина знаят на какъв натиск бе подложена Матушка, за да приеме църковно-календарната реформа. Първо, от страна на бивши духовни чеда на светител Серафим, които по лични причини бяха приели смяната на богослужебния календар, макар години наред да бяха споделяли мнението на светителя, че календарът е част от църковното предание и следователно промяната му е грях. Каква скръб преживя Матушка през онези години! Епископ Партений, който дълги години бе духовен син на светителя, сега наричаше своя дългогодишен изповедник архим. Пантелеймон и Матушка с най-оскърбителни думи. И въпреки това, когато беше болен, матушка Серафима се молеше за него.

Който е чел статията на архимандрит Методий за календарния въпрос, знае колко неуважително говори той в нея и за светител Серафим, и за матушка Серафима. Макар и години по-късно, след като Господ го смири с много скърби и болести, той разбра грешката си. Няколко дни преди кончината на архимандрит Серафим отец Методий дойде в манастира, за да се прости с него. След това дълго говори с Матушка. Разказал ѝ за един случай със светител Серафим, когато той бил поразен от силата на любовта му към ближния. В квартирата на ул. „Велико Търново“ той чакал светителя за изповед и неволно станал свидетел на негов разговор с монах, който бил извършил много тежък грях и дошъл при светителя, за да му каже, че е решил да хвърли расото. Светителят го умолявал да не прави това, казал му, че взема неговия грях върху себе си и заедно ще носят епитимията. Съпричастността му към падналия брат била толкова искрена и разтърсваща, че дала сили на брата да се покае и да продължи живота си като монах. Светителят не знаел за присъствието на отец Методий в приемната и разговарял с

монаха свободно, но явно това не е било без Божий промисъл, защото отец Методий цял живот не могъл да забрави чутото. При тази последна негова среща с Матушка той споделил с нея, че се надява по молитвеното застъпничество на светител Серафим да бъде простен и неговият грях. Архимандрит Серафим почина дни след това, на 26-ти януари 1993 г. Тридесет и седем дена след него, на 4-ти март, се престава и архимандрит Методий. В навечерието на Православна Неделя, когато се отбелязва кончината на светител Серафим, се падна 40-тият ден от кончината на архимандрит Серафим и същевременно третия ден от кончината на отец Методий. Това сякаш даваше надежда, че по молитвите на светител Серафим грехът на архим. Методий ще бъде простен и той заедно със своя събрат ще получи милост от Господа. Дивни са Божиите тайни и неизследимо е Божието милосърдие! Матушка Серафима много се утешаваше заради покаяното обръщане на архимандрит Методий. Ето колко силна бе всеопрощаващата ѝ любов в Господа, която и ние, нейните недостойни духовни чеда, неведнъж сме изпитвали върху себе си.

Матушка непокатно устоя на натиска за приемане на новия календар, като подпомагаше в това и останалите духовни чеда на светителя. Архимандрит Серафим беше богословски подготвен, имаше твърдо вътрешно убеждение в правотата на църковната ни позиция, ала неговата нежна, поетична душа дълбоко страдаше при всеки случай на стълкновение с патриарх Кирил или с други архиереи. След всяка подобна среща той имаше нужда да разкаже, да се разтовари от тежките впечатления. И винаги правеше това пред Матушка. А тя, макар и с разбито здраве, имаше много силен дух и умение да утешава и ободрява. Тя поемаше нашите товари и с любов ги носеше заради Господа.

Когато църковните власти в България узнават, че игумения Серафима с поверения ѝ манастир няма да приеме календарната реформа, реагират със силно раздражение. Реформата им е наредана от Москва чрез митрополит Никодим (Ротов), известен като агент на КГБ „Светослав“. Да се противопоставиш на такова начинание бе немислимо през онези времена. И ето че една игуменка се осмелява да каже: „Не!“ Дни след това в манастира пристигат двама български митрополити и направо заплашват: „Ще колим! Ще бесим!“ Въпреки това игумения Серафима остава твърда в решението си да бъде вярна на заветите на светител Серафим, вярна на Православието. След това, за първото празнуване на Рождество Христово по нов стил, на 25 декември 1968 г., в България пристига самият митрополит Никодим (Ротов). В църковните среди е известно, че той идва, за да увещава игумения Серафима да приеме реформата. Митрополитът влиза в

манастирския параклис „Покров Богородичен”, където са се събрали игуменията и всички сестри. „Не бойте се! Приемайте, приемайте! Ние сме Тихоновска църква!” – увещава ги той. Насреща му стои глуха стена – безмълвни, но пълни с решимост лица. Митрополитът не може да преглътне неуспеха си и на приема, даден му от патриарх Кирил, непредпазливо се хвали, че ако това се бе случило в Русия, щял за 24 часа да се справи с непослушната игуменка. Тези думи стигат и до обителта. Въпреки неуспеха на първата си мисия, митрополит Никодим не се отказва от нови опити. При всяко посещение в България той вика при себе си игумения Серафима, уж от желание да помогне на манастира, а всъщност, йезуитски да продължи върху и своя натиск. „Владико, не е добре да се хвалите колко бързо щяхте да се справите с нас, ако бяхме в Русия – му казва накрая тя. – Това говори твърде лошо за положението при вас.” Митрополитът изпада в раздразнение, но се сдържа. Тази негова среща с Матушка е последна.

Подобно на светител Серафим Матушка Серафима имаше необикновена вяра в Божията грижа за всички, които се надяват на Господа и пазят в чистота православната вероизповед. Тази дълбока, необикновена вяра и даде сили и дръзновение подобно на него да понесе много клевети и хули, да понесе и кръста на духовната самота сред хората – самота, която Матушка възпълваше с гореща молитва и непрестанна жажда за богообщение.

Неслучайно светител Серафим е казвал за нея още в годините преди тя да поеме монашеския кръст: „*Олечка – это мое отображение, мой отблеск. (Олга е мое отражение, мой отблясък).*” Действително подобно на своя духовен отец игумения Серафима премина житейското море с необикновено достойство и саможертвеност, като до гроб остана вярна на заветите на светител Серафим.

По неговите и нейните свети молитви

Господ Иисус Христос да спаси и помилва

всички нас!

Амин.

Игумения Серафима (Димитрова)